

DOI: 10.15290/rtk.2016.15.1.13

*ks. Adam Szot**Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku*

Z Wilna do Białegostoku. Początki Seminarium Duchownego w Białymstoku z siedzibą przy ul. Słonimskiej 8

FROM VILNIUS TO BIALYSTOK. THE ORIGINS OF THE SEMINARY IN BIALYSTOK LOCATED AT 8 SŁONIMSKA STREET

Seminary in Białystok was founded 8 May 1945. It was expelled from Vilnius by the decision of communist regime of the Soviet Socialist Republic of Lithuania. Priests professors and alumni of Vilnius University in the so-called repatriation left Vilnius and moved to Białystok. Father Al. Moscicki and father J. Krassowski by the authority of the archbishop Romuald Jalbrzykowski Metropolitan of Vilnius, with the dean of Białystok, father Alexander Chodyka, rented from the Congregation of the Servants of Mary Immaculate premises at 8 Słonimska Street, wherein they arranged Seminary.

Faculty of Theology of Stefan Batory University, whose professors also left Vilnius, resumed activity that day. Most of the lecturers of Vilnius Alma Mater moved to Toruń, where they founded the Nicolaus Copernicus University, but professors of the Faculty of Theology who were also the lecturers of the Seminary remained in Białystok.

The Seminary at the Słonimska Street functioned until 1961 when the political authorities nationalized the building and gave it to the Education Supervision Body. The seminar had to leave the premises and search new premises for its operations. The seminar life was focused around the Church. Of St. Wojciech, which became a temple of the seminar.

Key words: Białystok, Seminary, Faculty of Theology, the Congregation of the Servants of Mary Immaculate.

Seminarium Duchowne w Wilnie

Od 1925 roku, kiedy to połączono wileńskie Wyższe Seminarium Duchowne z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, alumni Seminarium Duchownego w Wilnie byli jednocześnie studentami Uniwersytetu Stefana Batorego. Podlegali wszelkim prawom i wymaganiom uniwersyteckim. Profesorowie Wydziału Teologicznego wykładali także w Seminarium Duchownym.

Działalność WT USB w Wilnie po zakończeniu działań wojennych prowadzona była w bardzo trudnych warunkach politycznych i gospodarczych. Trwał terror sowiecki, a jednocześnie panowała bieda i wzmagало się zubożenie społeczeństwa.

Wileńskie Seminarium Duchowne wskrzeszone do życia w październiku 1944 roku styczniu następnego roku liczyło 59 uczniów narodowości polskiej i litewskiej. Dekretem Rady Komisarzy Ludowych Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej z 15 lutego 1945 roku Wyższe Seminarium Duchowne w Wilnie zamknięto. Powołano do życia jedno seminarium dla całej Litwy – w Kownie. Klerycy narodowości litewskiej mogli pozostać w LSRR i kontynuować studia w Seminarium Duchownym w Kownie, zaś alumni narodowości polskiej musieli opuścić Wilno. Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski, metropolita wileński, po naradach z kapitułą i profesorami WT USB, podjął decyzję o przeniesieniu seminarium do Białegostoku¹. Była to decyzja konieczna, gdyż w Wilnie konfiskacie uległo już całe mienie seminaryjne wraz z budynkiem. Dnia 20 lutego 1945 r. rektor otrzymał nakaz zaprzestania działalności i opuszczenia zajmowanych budynków².

Na podstawie donosów agentów NKWD z lat 1939-1940 i agentów litewskiej policji bezpieczeństwa „Saugumy” sporządzono memorandum oceniające negatywnie działalność Metropolity Wileńskiego abp. Romualda Jałbrzykowskiego³. Przez kolejne miesiące prowadzono

¹ Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku (dalej: AAB), W. Suszyński, *Informacje o losach Wileńskiego Seminarium Duchownego w czasie wojny od roku 1939 do dnia 5 sierpnia 1946*, mps, s. 3.

² Lietuvas Centrinis Valstybes Archyvas (dalej: LCVA), Litewskie Centralne Archiwum Historyczne w Wilnie, F R-181, op. 1, dz. 6, s. 25.

³ Lietuvos Ypatingasis Archyvas (dalej: LYA), Litewskie Archiwum Specjalne, f. K-1, b.P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, *Memorandum*, s. 41-76.

śledztwo przeciwko Arcybiskupowi. Aż do końca maja 1945 roku był wzywany i przesłuchiwany przez funkcjonariuszy NKWD. Dnia 25 maja 1945 roku sformułowano akt oskarżenia na podstawie artykułu 58-4⁴. Oskarżano go o kontakty z polskim podziemiem, inspirowanie powstania antyradzieckiej podziemnej organizacji Związku Walki Zbrojnej i prowadzenie polityki wrogiej nowym władzom LSRR⁵. Zarzucano mu, iż po podpisaniu umowy pomiędzy rządami Polski i LSRR o ewakuacji polskiej ludności zabraniał repatriacji księży, jak i świeckich Polaków⁶. Władzom zależało bowiem na tym, aby jak najwięcej księży-Polaków opuściło Litwę. Odrzucając stawiane mu zarzuty, twierdził, iż sprawę wyjazdu księży do Polski czy pozostania na Litwie, pozostawiał ich sumieniu i osobistej decyzji⁷. Dnia 4 kwietnia 1945 zapadł wyrok Kolegium Specjalnego NKWD ZSRR. Brzmiał on krótko: „Jałbrzykowskiego Romualda Feliksowicza wydalić z terenu ZSRR do Polski”⁸. Jeszcze 17 marca 1945 roku Metropolita Wileński udzielił w bazylice ostatnich święceń kapłańskich. Wyświęcił na kapłanów 9 księży⁹.

Na początku lipca 1945 roku oficerowie NKWD zażądali od Arcybiskupa natychmiastowego opuszczenia Wilna i udania się do Polski. Nie przedstawiono mu żadnego pisemnego nakazu. Otrzymał 10 dni na spakowanie się. Z polecenia NKWD przybył pełnomocnik do spraw repatriacji ustalając termin wyjazdu na 14 lipca 1945 roku. Kartę ewakuacyjną otrzymał Arcybiskup dwa dni wcześniej. Wyjeżdżał z Wilna mając nadzieję, że powróci jeszcze do tego miasta. Opuszczał je wraz z sekretarzem ks. S. Czyżewskim i Siostrami Szarytkami. Na dworcu żegnała go nieliczna grupka przyjaciół i księży¹⁰.

Pierwsi klerycy wyjechali z Wilna już 3 marca 1945 roku w piątym transporcie repatriacyjnym, tzw. nauczycielskim. Większość z nich

⁴ LYA, f. K-1, b. P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego.

⁵ LYA, f. K-1, b. P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, Akt oskarżenia z 25 IV 1945 r., s. 68-70.

⁶ I. Miłkaszewicz, *Polityka wyznaniowa państwa radzieckiego wobec Kościoła katolickiego na Litwie w latach 1944-1965*, Warszawa 1997, mps w BUW.

⁷ LYA, f. K-1, b. P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, Protokół z przesłuchania abpa R. Jałbrzykowskiego z 7 II 1945 r.

⁸ LYA, f. K-1, b. P-14464, k. 76, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, Wyciąg z protokołu nr 20 Kolegium Specjalnego przy NKWD ZSRR z 4 IV 1945 r.

⁹ Byli to: ks. Antoni Dziekan, ks. Zygmunt Piskor, ks. Albert Ulickas, ks. Kazimierz Wilczewski, ks. Władysław Czerniawski, ks. Mieczysław Wojciuk, ks. Witold Golak TS, ks. Bronisław Mowczak TS, ks. Adolf Trusiewicz CM.

¹⁰ AAB, [S. Czyżewski], *Ks. Dr Romuald Jałbrzykowski. Arcybiskup Metropolita Wileński. Wspomnienia*, Białystok 1959, mps, s. 284.

zatrzymała się w Białymstoku. Zgłaszali się do proboszcza parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny ks. Aleksandra Chodyki, który początkowo udzielał im schronienia na swej plebanii, a następnie rozsyłał do poszczególnych parafii w dekanacie białostockim aż do czasu reaktywowania wileńskiego Seminarium Duchownego w Białymstoku.

Seminarium Duchowne w Białymstoku

24 marca 1945 roku przyjechali do Białegostoku ks. Jan Krassowski i ks. Aleksander Mościcki, wysłani przez ordynariusza w celu wyszukania odpowiedniego lokalu i zapewnienia środków potrzebnych do właściwego funkcjonowania seminarium i Wydziału Teologicznego. W czasie wojny Białystok został znacznie zniszczony (w ok. 75%). Trudno było o odpowiedni budynek w centrum miasta. Brano pod uwagę gmachy pozakonne w Supraślu, a nawet w Różanymstoku. Ostatecznie, dzięki życzliwości ks. A. Chodyko, dziekana białostockiego, wybrano dom Zgromadzenia Sług Maryi Niepokalanej i św. Franciszka, tzw. braciszków, przy ul. Słonimskiej 8. Tymczasowo zajmował go oddział Armii Czerwonej, ale jego dowódca zgodził się ustąpić z zajmowanego lokalu.

Jeszcze w Wilnie, jesienią 1944 roku, mianowany z ramienia Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego (PKWN), pełnomocnik do przeprowadzenia repatriacji ludności polskiej obiecał abp. Jałbrzykowskiemu, że strona kościelna otrzyma w Białymstoku odpowiedni gmach nadający się na Seminarium Duchowne w zamian za obiekty zabrane w Wilnie. Seminarium było tam właścicielem gmachu przy ul. Mostowej 12, ale i dwóch dużych kamienic w centrum miasta. Przepisy o repatriacji przewidywały bowiem odszkodowania dla repatriantów za mienie pozostawione na poprzednich terenach¹¹. Po przyjeździe do Białegostoku władze seminaryjne zabiegały u władz wojewódzkich o odpowiedni gmach spełniający wymagania w zamian za mienie pozostawione w Wilnie. Władze państwowe obiecywały przekazać budynek przy ul. Warszawskiej (naprzeciw wylotu ul. Kościelnej), zajęty jeszcze wówczas przez Armię Czerwoną¹². Okazało się jednak szybko,

¹¹ Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej: APB), sygn. I-137, k. 10, Pismo Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku do Prezydium WRN w Białymstoku, z dn. 5 V 1972 r.

¹² AAB, Sprawy lokalowe AWSD Orzeszkowa 5 i Słonimska 8, Pismo biskupa W. Suszyńskiego rektora AWSD do Kuratorium Okręgu Szkolnego Białostockiego, z dn. 4 IV 1960 r.

iż seminarium od miasta nie otrzyma żadnego obiektu spełniającego oczekiwania studentów i profesorów seminarium.

29 marca 1945 roku podpisano ze Zgromadzeniem umowę dzierżawy lokalu na 15 lat¹³. Wojskowy komendant miasta usunął stamtąd radzieckich żołnierzy, którzy tam dotychczas kwaterowali. Seminarium Duchowne otrzymało część budynku (16 pokoi, kaplicę i kuchnię). Pozostałą część zajmowali „braciszkwowie”. W ich części mieściła się piekarnia oraz sklep. Po dokonaniu koniecznych remontów i porządków, zakupieniu niezbędnych sprzętów lub pożyczeniu ich od duchowieństwa, a nawet mieszkańców miasta, od końca kwietnia 1945 roku gmach był gotowy na przyjęcie kleryków i profesorów.

Dzięki pismu dziekana białostockiego ks. A. Chodyki wiemy dokładnie, że 30 kwietnia 1945 roku do Białegostoku jako tzw. repatrianci przyjechali księża profesorowie Uniwersytetu, z rektorem na czele. Byli to: ks. Ignacy Świrski, ks. Czesław Falkowski, ks. Paweł Nowicki, ks. Antoni Pawłowski, ks. Michał Klepacz, ks. Władysław Suszyński i ks. Walenty Urmanowicz. Do tego czasu w gmachu przy ul. Słonimskiej 8 przygotowano księżom profesorom siedem pokoi, salę rekreacyjną, kaplicę, refektarz i kuchnię, która była nową inwestycją, zbudowaną specjalnie na potrzeby przyszłego Seminarium. Do porządku doprowadzono korytarze i klatkę schodową.

Już we wrześniu 1944 roku, tuż po odzyskaniu wolności i po powrocie z Mariampola do Wilna, abp Jałbrzykowski skierował pismo adresowane do duchowieństwa diecezji w sprawie Seminarium Duchownego, które w październiku 1944 roku miało zostać otwarte w Wilnie. Ordynariusz wiedział, że przyszłość seminarium nierozdzielnie związana będzie z ofiarnością duchowieństwa i wiernych. W pierwsze dwie niedziele listopada 1944 roku we wszystkich kościołach zebrane zostały ofiary na tacę i za pośrednictwem dziekanów przekazane na rzecz Seminarium¹⁴.

Pracownicy uniwersyteccy, niezwiązani z Wydziałem Teologicznym USB i Seminarium Duchownym, pojechali do Torunia i dali tam początek Uniwersytetowi im. Mikołaja Kopernika; księża pozostali w Białymstoku. Tego dnia odbyła się pierwsza sesja księży profesorów WT USB i Seminarium Duchownego w Białymstoku.

W pierwszej sesji, protokołowanej, księża profesorów Wileńskiego Rzymsko-Katolickiego Duchownego Seminarium w Białymstoku w dniu 30 kwietnia 1945 roku uczestniczyło 8 duchownych. Byli to:

¹³ J. Pankiewicz, *Dzieje*, [w]: E. Ozorowski (red.), *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, Białystok 1981, s. 13-15.

¹⁴ AAB, Pismo ks. A. Chodyki, dziekana białostockiego, do ks. prob. z Uhowa, z 10 X 1944 r.

ks. Aleksander Chodyko – proboszcz i dziekan białostocki, ks. Ignacy Świrski – rektor, ks. prof. Czesław Falkowski – rektor, ks. prof. Michał Klepacz – dziekan WT USB, ks. prof. Paweł Nowicki, ks. prof. Walenty Urmanowicz, ks. Aleksander Mościcki – inspektor, ks. Jan Krassowski – prokurator¹⁵.

Znamienne jest to, że to ks. Chodyko, jako gospodarz parafii w Białymstoku rozpoczął obrady, przywitał księży profesorów, którzy przybyli z Wilna do Białegostoku, a następnie rektorowi Seminarium ks. I. Świrskiemu przekazał głos i przewodniczenie obradom. Proboszcz parafii farnej zakomunikował zebranym, iż otrzymał od abp. Romualda Jałbrzykowskiego pełnomocnictwo, jako wikariusz generalny, i polecenie otwarcia w Białymstoku Seminarium Duchownego. Przedstawił przebieg okoliczności i wykaz podjętych kroków w celu zorganizowania w gmachu przy ul. Słonimskiej 8 wyższej uczelni. Podobne sprawozdanie złożył ks. Aleksander Mościcki, który wraz z ks. Janem Krassowskim został przez Metropolitę Wileńskiego wydelegowany z Wilna, aby w Białymstoku zorganizować Seminarium Duchowne. Zreferował przebieg prac nad odnowieniem i uporządkowaniem gmachu przy ul. Słonimskiej 8.

Po wysłuchaniu obu tych relacji dziekan ks. Chodyko stwierdził, iż istotna część zadania dla uruchomienia w Białymstoku Seminarium Duchownego została już wykonana i wniósł prośbę o wyznaczenie terminu otwarcia Seminarium na 8 maja 1945 roku. Propozycję tę księży profesorowie przyjęli jednomyślnie.

Rektor ks. Ignacy Świrski zaproponował obsadzenie stanowiska ojca duchownego w białostockim Seminarium Duchownym ks. Stanisławowi Sielukowi, dotychczasowemu wikariuszowi parafii pw. św. Rocha w Białymstoku¹⁶.

Dzień później księży profesorowie spotkali się ponownie. Dyskutowali nad terminem rozpoczęcia zajęć seminaryjnych i inauguracją roku akademickiego. Zapoznali się ze sprawozdaniem kasowym, czyli z kosztami remontu i adaptacji nowego gmachu seminarium. Poruszono kwestię zaproszenia do grona wykładowców seminaryjnych nowych księży profesorów, jak również sprawę powrotu do seminarium alumnów przebywających w innych polskich seminariach duchownych¹⁷.

¹⁵ AAB, Księga protokołów sesji księży profesorów Seminarium Duchownego, z lat 1944-1948, protokół z dn. 30 IV 1945 r.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ AAB, Księga protokołów sesji księży profesorów Seminarium Duchownego, z lat 1944-1948, protokół z dn. 31 IV [błąd w zapisie, chodziło najprawdopodobniej o 1 V] 1945 r.

Seminarium Duchowne, przeniesione z Wilna do Białegostoku, postanowiono otworzyć 8 maja 1945 r., w uroczystość św. Stanisława, Biskupa i Męczennika, głównego patrona Polski. Inaugurację roku akademickiego zaplanowano na 24 maja. Jej przebieg miał wyglądać następująco: o godz. 10.00 Mszę św. miał odprawić ks. A. Mościcki; po Mszy św. w sali rekreacyjnej mieli się zebrać zaproszeni goście, księża profesorowie i alumni; jako pierwszy miał do nich przemówić proboszcz parafii pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białymstoku ks. A. Chodyko, wikariusz generalny; następnie głos miał zabrać przedstawiciel seminarium – rektor, ks. I. Świrski. Odczyt inauguracyjny na rozpoczęcie zajęć w Seminarium Duchownym miał wygłosić dziekan Wydziału Teologicznego USB ks. prof. M. Klepacz. Zaplanowano również zwiedzanie nowego gmachu seminarium, by wszyscy zaproszeni księża mogli zobaczyć gmach wynajęty na potrzeby duchownej uczelni¹⁸. Nie wiemy dokładnie, czy inauguracja roku akademickiego miała zaplanowany przebieg, dlatego pozostawiam tu pewne niedopowiedzenia.

Sprawozdanie kasowe złożył prokurator Seminarium ks. J. Krasowski, natomiast sprawozdanie z wydatków na remont lokalu złożył ks. A. Chodyko. Powołano Komisję Rewizyjną, która miała zajmować się kwestiami finansowymi. W jej skład, na wniosek dziekana ks. Chodyki, weszli księża: ks. Franciszek Ratyński – proboszcz parafii w Dobrzyniewie Kościelnym i ks. Franciszek Pieściuk – proboszcz parafii w Choroszczy.

Na wniosek rektora Seminarium do grona profesorskiego został przyjęty ks. dr Witold Pietkun. Postanowiono, aby alumni wileńskiego Seminarium Duchownego, przebywający wówczas w innych seminariach pozostali w nich do zakończenia roku akademickiego. Po złożeniu egzaminów mieli przybyć do Białegostoku, by kontynuować rozpoczęte studia.

W maju 1945 roku przyjechały z Wilna do Białegostoku również siostry zakonne ze Zgromadzenia Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej, które pracowały w kuchni w Seminarium Wileńskim od 1922 roku, aby w Białymstoku kontynuować tę posługę.

Proboszcz parafii farnej ks. A. Chodyko, w piśmie skierowanym do duchowieństwa dekanatu białostockiego, z początku maja 1945 roku, stwierdzał, iż spełniając życzenie i wolę abp. Jałbrzykowskiego, doświadczony już wielkiej życzliwości z różnych środowisk i ufając w pomoc materialną księży z dekanatów białostockiego i sokólskiego, podjął decyzję o rozpoczęciu zajęć w Seminarium Duchownym w Białymstoku

¹⁸ AAB, Zaproszenie na inaugurację roku akademickiego w Seminarium Duchownym w Białymstoku, z 21 V 1945 r.

przy ul. Słonimskiej dnia 8 maja 1945 roku. Wszelkie dotychczasowe wydatki pokrył z własnej kieszeni, przy pewnej ofiarności mieszkańców miasta i dzięki życzliwości księży z okolicznych parafii. Prosił jednak, by składka na rzecz seminarium objęła wszystkich księży. Mieli oni do końca kwietnia 1945 roku przesłać jej pierwszą część, ale uczyniło to tylko 10% księży. Oczekiwał na wpłaty ustalonej składki i na zbiórkę płodów rolnych na rzecz Seminarium. Prosił, by księża udostępniili lub chociaż wypożyczyli na pewien czas, podstawowe elementy wyposażenia domu, jak: łóżko, pościel, stolik, miednicę, wiadro, talerze, zastawy stołowe, sztuce, co niewątpliwie świadczy o powojennej biedzie i bardzo trudnych warunkach materialnych w jakich rozpoczynało swą działalność Seminarium Duchowne w Białymstoku.

Odpowiedzialność za przygotowanie gmachu na potrzeby seminarium ponosili nie tylko wyznaczeni przez ordynariusza duchowni, ale także wszyscy księża pozostający na terenie Archidiecezji Wileńskiej w nowo wyznaczonych granicach Polski. Także bracia ze Słonimskiej przyszedli z pomocą materialną ofiarowując na remont lokalu kwotę 12 100 zł oraz kafle na zbudowanie seminaryjnej kuchni¹⁹.

Na prośbę ordynariusza diecezji z października 1944 roku i dziekana białostockiego, ks. A. Chodyki z maja 1945 roku, proboszczowie i wikariusze wspierali dobrowolnymi ofiarami przenosiny Seminarium Duchownego z Wilna do Białegostoku. Zachowały się kwity kasowe potwierdzające wpłaty poszczególnych kapłanów, np. ks. E. Kisiel, późniejszy pierwszy Arcybiskup Białostocki, 11 maja 1945 roku przekazał na potrzeby Seminarium w Białymstoku 2 000 zł²⁰. Z parafii płynęły też dary materialne, zazwyczaj w postaci płodów rolnych, czy najpotrzebniejszych materiałów budowlanych, np. drewna na budulec.

Po dokonaniu koniecznych remontów i porządków, zakupieniu niezbędnych sprzętów lub pożyczeniu ich od duchowieństwa, a nawet mieszkańców miasta, od końca kwietnia 1945 roku gmach był gotowy na przyjęcie kleryków i profesorów. Pierwszy rok zajęć, uzupełniający, miał się rozpocząć 8 maja 1945 roku i trwać przez cztery miesiące, do końca sierpnia 1945 roku²¹.

8 maja 1945 roku 45 kleryków, którzy wrócili z Wilna lub z wojennej tułaczki, uroczyście zainauguowało pierwszy rok nauki w Wyższym

¹⁹ AAB, Księga protokołów sesji księży profesorów Seminarium Duchownego, z lat 1944-1948, protokół z dn. 31 IV [błąd w zapisie, chodziło najprawdopodobniej o 1 V] 1945 r.

²⁰ AAB, Kwit kasowy z 11 V 1945 r.

²¹ AAB, Pismo ks. A. Chodyki, dziekana białostockiego, do ks. prob. z Uhowa, z 4 V 1945 r.

Seminarium Duchownym w Białymstoku²². Seminarium Duchowne w Białymstoku, będące nierozzerwalną częścią Fakultetu Teologicznego USB, otwarto w uroczystość św. Stanisława biskupa męczennika.

Pierwszym rektorem został ks. Ignacy Świrski, profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, wicerektorem – ks. Aleksander Mościcki, ojcem duchownym – ks. Stanisław Sieluk, ekonomem (prokuratorem) – ks. Jan Krassowski. Wykładowcami zostali profesorowie Wydziału Teologicznego USB, reaktywowanego przez abp. Jałbrzykowskiego w Białymstoku²³ i profesorowie seminarium²⁴. Z upływem czasu wzrastało grono profesorów i wykładowców, rosła też liczba alumnów. Do Białegostoku docierali kolejni profesorowie, m.in. ks. Władysław Rusznicki i ks. Władysław Suszyński. Wracali klerycy wywiezieni do Niemiec, zgłaszali się także nowi kandydaci.

Dnia 15 lipca 1945 roku z Wilna do Białegostoku przybył abp R. Jałbrzykowski. Został zmuszony do opuszczenia swej stolicy biskupiej przez komunistyczne władze Litwy. Od tej chwili osobiście zainteresował się sprawami Seminarium Duchownego i Wydziału Teologicznego, m.in. podjął wykłady z teologii pastoralnej.

Pod koniec 1945 roku w skład Zarządu Seminarium wchodził następujący księża: ks. dr Ignacy Świrski – rektor Seminarium, wykładowca teologii moralnej i psychologii; ks. dr Władysław Suszyński – inspektor, wykładowca prawa kanonicznego, kosmologii i historii filozofii; ks. dr Aleksander Mościcki – prefekt, wykładowca katolickiej nauki społecznej, pedagogiki i prawa wyznaniowego i ks. Stanisław Sieluk – ojciec duchowny, wykładowca liturgiki, teologii ascetycznej i teologii orientalnej. Grono profesorów – wykładowców uzupełniali księża: abp dr Romuald Jałbrzykowski, dr Czesław Falkowski, dr Michał Klepacz, dr Paweł Nowicki, dr Walenty Urmanowicz, lic. mgr Władysław Rusznicki. Przez pewien okres zajęcia w seminarium prowadzili również księża: dr Antoni Pawłowski i dr Witold Pietkun. Do pierwszej sesji egzaminacyjnej w grudniu 1945 roku w białostockim seminarium przystąpiło 45 kleryków. Wiosną 1946 roku wyświęcono już pierwszych kapłanów, absolwentów Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku²⁵.

²² AAB, W. Suszyński, op. cit., s. 3.

²³ AAB, Sprawy Wydziału Teologicznego USB po przeniesieniu do Białegostoku.

²⁴ M. Paszkiewicz, *Dziesięciolecie rządów arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego w Białymstoku (1945-1955)*, WKAB, 6 (1980), nr 2, s. 96.

²⁵ Byli to: Eugeniusz Bielaj, Henryk Brzozowski, Antoni Kruk, Władysław Laszuk, Zbigniew Wieczorkowski, Jan Chmielewski, Mieczysław Stopczyński i Leon Piotrowski.

Dzięki doświadczeniu, jakie zdobył abp Jałbrzykowski będąc wice-regensem w Sejnach i rektorem Seminarium w Łomży, dobrze orientował się we wszystkich dziedzinach życia tej uczelni. W miarę swych możliwości hospitował wykłady, uczestniczył w radach profesorskich, egzaminował. W seminarium w Białymstoku wykładał teologię pastoralną, dzieląc się swym bogatym kapłańskim doświadczeniem. Co roku przeprowadzał rozmowy z poszczególnymi klerykami, aby lepiej poznać kandydatów do kapłaństwa²⁶. W trosce o zapewnienie bytu materialnego uczelni mianował księży prowizorów²⁷. Rada Prowizorów obciążyła duchowieństwo parafialne miesięcznymi składkami. Wiejskie parafie zostały zobowiązane do dostarczania płodów rolnych²⁸.

W dniach 4-6 września 1945 roku abp R. Jałbrzykowski wraz ks. I. Świrskim przeprowadzili pierwsze powojenne rekolekcje dla kapłanów w Białymstoku. Arcybiskup chciał swym słowem i przykładem umocnić ich na duchu i wskazać cele pracy duszpasterskiej²⁹. Pragnął, aby duchowni starali się tworzyć wspólnoty kapłańskie. Dnia 9 listopada 1946 roku mianował ks. Stanisława Sieluka dyrektorem Unii Apostolskiej Kleru, którą kanonicznie erygował 15 lutego 1947 roku³⁰. Troska pasterska o postawę duchową i moralną swego prezbiterium zaowocowała powstaniem w diecezji Ligi Świętości Kapłańskiej, na której czele 29 lipca 1948 roku stanął ks. Stanisław Fiedorcuk³¹.

Korzystając z doświadczeń nabytych w Łomży Arcybiskup wiedział, iż najlepszym sposobem wzbudzania powołań kapłańskich jest właściwe katolickie wychowanie. Po usunięciu za szkół księży prefektów rodziła się obawa, że młodzież pragnąca wstąpić do seminarium nie będzie znała podstawowych prawd wiary. Stąd zrodziła się konieczność utworzenia niższego seminarium duchownego. Po zakończeniu działań wojennych salezjanie w Różanymstoku otworzyli swe gimnazjum. Arcybiskup Jałbrzykowski, po porozumieniu się z ks. Stanisławem Rokitą, inspektorem Księży Salezjanów w Łodzi, dnia 15 sierpnia 1949 roku powołał Niższe Seminarium Duchowne przy Zakładzie

²⁶ T. Krahel, *Jałbrzykowski Romuald 1945-1955*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, Białystok 1981, s. 67-69.

²⁷ Byli nimi: ks. F. Pieściuk – proboszcz w Choroszczycy, ks. A. Lewosz – proboszcz w Dojlidach i ks. A. Grabowski – proboszcz w Tryczówce.

²⁸ AAB, W. Suszyński, *Informacje o losach*, op. cit., s. 4; M. Paszkiewicz, *Dziesięciolecie rządów*, op. cit., s. 96.

²⁹ AAB, [Czyżewski], op. cit., s. 314.

³⁰ Ibidem, s. 295.

³¹ Ibidem.

Salezjańskim w Różanymstoku³². Rektorem mianowany został salezjanin ks. Ignacy Kuczkowski. W roku szkolnym 1949/1950 kształciło się w nim 54 alumnów, a w dwa lata później liczba ich wzrosła do 114. Dnia 3 lipca 1952 roku Arcybiskup połączył Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku i Seminarium Mniejsze w Różanymstoku w Diecezjalne Seminarium Duchowne³³, na którego czele stanął bp sufragan Władysław Suszyński³⁴. Miało to uchronić gimnazjum salezjańskie przed jego zamknięciem do czego dążyły władze państwowe w ramach prowadzonej akcji likwidowania szkolnictwa katolickiego. Zamknięcie Zakładu Salezjańskiego nastąpiło jednak 30 czerwca 1954 roku, kiedy to Mieczysław Moczar, przewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, polecił przekazać wszystkie obiekty seminarium na rzecz tworzącej się szkoły rolniczej. Księżom Salezjanom pozwolono zabrać tylko rzeczy osobiste i odesłano ich do Łądu³⁵. Arcybiskup wszczął niezwłocznie starania o cofnięcie tego nakazu, ale bezskutecznie³⁶.

Po zainstalowaniu się w nowej stolicy biskupiej i stworzeniu podstawowych organizacji diecezjalnych abp Jałbrzykowski podjął starania o zapewnienie wystarczającej liczby kapłanów do pracy duszpasterskiej. Dążył do tego, by uwolnić tych, którzy skazani byli na radzieckie łagry lub pozostali za wschodnią granicą³⁷. Dnia 23 października 1945 roku wystosował pismo w sprawie powrotu Polaków z ZSRR do ministra Wolskiego, głównego pełnomocnika w Ministerstwie Administracji Publicznej. Dołączony do listy załącznik zawierał nazwiska 34 księży i wskazywał miejsca ich aktualnego przebywania³⁸. Gdy coraz bardziej nikłe stawały się widoki na powrót tych księży nie przestawał się modlić, polecając ich Opiece Bożej. Z ogromnym zainteresowaniem

³² Ibidem, s. 328.

³³ Zreformowane w ten sposób seminarium obejmować miało 10 lat studiów: trzy lata liceum ogólnokształcącego w Różanymstoku, trzy lata filozofii i cztery lata teologii w Białymstoku.

³⁴ AAB, [Czyżewski], op. cit., s. 328.

³⁵ Ibidem, s. 329.

³⁶ Dnia 2 VII 1954 r. abp Jałbrzykowski wniósł skargę do prokuratora wojewódzkiego, donosząc o nieprawym zajęciu budynków w Różanymstoku. Tego samego dnia bp W. Suszyński wysłał pismo do Biura Skarg i Zażaleń przy Radzie Państwa informując o zajęciu budynków seminaryjnych i likwidacji Seminarium Diecezjalnego w Różanymstoku.

³⁷ Np. 11 X 1945 r. złożył pismo w sprawie uwięzionego ks. Antoniego Cichońskiego, o sprowadzenie go z ZSRR do Białegostoku.

³⁸ Podobne pisma w tej sprawie skierował 16 VIII 1945 r. i 11 X 1945 r. do województwa w Białymstoku, a także do ministra Z. Modzelewskiego 29 XII 1945 r.

śledził losy tych księży, którzy pozostali w granicach Litewskiej i Białoruskiej SRR. Na terenach Litwy ich los był nieco lepszy. Tam, gdzie pozostali, nie zamykano kościołów. Starali się prowadzić normalne duszpasterstwo, choć spotykali się z coraz większymi trudnościami ze strony władz. Znacznie trudniej ułożyło się życie kapłanów Archidiecezji Wileńskiej na terenach Białorusi. Traktowani tu byli jako element niepożądany i wrogi. Wielu przeszło przez więzienia i obozy pracy. Gdy w parafii zabrakło księdza, kościół zamykano. Jeśli nawet wracał z więzienia nie pozwalano mu na wznowienie duszpasterstwa. Choć niektórzy duchowni mogli powrócić do Polski pozostali na swych placówkach. Rezygnowali z repatriacji, wiedząc, że po ich wyjeździe wierni byliby pozbawieni posługi kapłańskiej³⁹. Z radością abp Jałbrzykowski witał tych księży, którzy wracali z zachodu Europy. Niektórzy z nich jako klerycy byli wywiezieni w czasie wojny na roboty do Niemiec⁴⁰.

Wydział Teologiczny USB w Białymstoku

Mimo podjętych działań, przez dziekana Wydziału Teologicznego USB w Białymstoku ks. Michała Klepacza i poparciu jego starań przez abp. R. Jałbrzykowskiego, władze państwowe nie chciały zalegalizować istnienia i działalności Wydziału Teologicznego, chociaż do początku 1947 roku pozwalały na wypłacanie pensji i deputatu na żywność.

Skład osobowy Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Stefana Batorego, z siedzibą w Białymstoku:

- ks. Michał Klepacz (1945-1946) – dziekan, wykłady z teodycei, apologetyki, pedagogiki, ontologii i teologii dogmatycznej;
- ks. Ignacy Świrski (1945-1946) – prodziekan, rektor Seminarium – wykłady z teologii moralnej i psychologii,
- ks. Czesław Falkowski (1945-1949) – dziekan – wykłady z historii Kościoła, patrologii i homiletyki;
- ks. Antoni Pawłowski (1945) – wykłady z teologii fundamentalnej i dogmatycznej;
- ks. Paweł Nowicki (1945-1948) – wykłady z *Pisma Świętego*, archeologii biblijnej, języka łacińskiego, greckiego i hebrajskiego;
- ks. Aleksander Wóycicki (1945-1951) – profesor Wydziału;

³⁹ Byli to m.in.: ks. Ingelewicz – proboszcz z Nowego Pohostu, ks. Kafarski – proboszcz w Iwiu, ks. Antoni Zienkiewicz – proboszcz w Głębokiem, ks. Walerian Chałkowski – proboszcz w Krzywiczach, ks. Krasodomski – proboszcz z Iszczolny; AAB, [Czyżewski], op. cit., s. 323-324.

⁴⁰ Byli to księża: Maciej Pawlik, Mieczysław Łapiński, Józef Bujonek, Piotr Skarga i Longin Maculewicz.

- ks. Władysław Suszyński (1945-1948) – rektor Seminarium – wykłady z kosmologii, teodycei, historii filozofii, prawa kanonicznego, psychologii i metafizyki;
- ks. Antoni Cichoński (1946-1951) – wykłady z *Pisma Świętego*, archeologii biblijnej, historii sztuki kościelnej;
- ks. Michał Sopoćko (1947-1951) – wykłady z teologii pastoralnej, pedagogiki, katechetyki i homiletyki;
- ks. Walenty Urmanowicz (1945-1951) – wykłady z teologii moralnej, etyki, logiki, krytyki poznania, socjologii i śpiewu;
- ks. Witold Pietkun (1945-1951) – wykłady z historii filozofii, łaciny, śpiewu.

Dnia 5 listopada 1945 roku abp R. Jałbrzykowski gościł w Białymstoku kard. A. Hlonda, Prymasa Polski. Wizyta była swego rodzaju wyrazem wdzięczności i szacunku za lata cierpień i trudów poniesionych dla Kościoła i Ojczyzny w czasie wojny. Późniejsze nominacje profesorów Seminarium Duchownego w Białymstoku na biskupów świadczyły o tym, iż była to także wizyta mająca na celu zapoznanie się z kandydatami i zaciągnięcie o nich opinii ordynariusza. Dnia 12 kwietnia 1946 roku nominację na biskupa diecezji podlaskiej otrzymał ks. I. Świrski. W roku następnym, 13 kwietnia, ks. Michał Klepacz został konsekrowany na ordynariusza łódzkiego. Kolejną konsekrację przeżył Białystok 9 maja 1948 roku. Ksiądz Władysław Suszyński mianowany został sufraganem abp. Jałbrzykowskiego, jako biskup tytularny Taborry. Konsekratorem po raz trzeci był prymas A. Hlond. Po tragicznej śmierci w wypadku samochodowym biskupa łomżyńskiego S. Łukomskiego zaczęły szerzyć się w Białymstoku pogłoski, iż jego następcą zostanie kolejny profesor białostockiego Seminarium – ks. Czesław Falkowski. Rzeczywiście 24 lutego 1949 roku Pius XII mianował go ordynariuszem w Łomży. Dnia 8 maja 1949 roku został konsekrowany w prokatedrze białostockiej przez abp. Jałbrzykowskiego i bp. Klepacza i bp. Świrskiego. Ostatnia konsekracja biskupia w Białymstoku, za czasów abp. Jałbrzykowskiego, miała miejsce 25 lutego 1952 roku. W miejsce zmarłego sufragana łomżyńskiego papież mianował 14 grudnia 1951 roku ks. A. Mościckiego. I tym razem konsekratorem został Metropolita Wileński⁴¹. Powołanie na stolicę biskupie aż pięciu kapłanów z białostockiego prezbiterium było źródłem jego ogromnej radości. Było dowodem właściwej formacji kapłańskiej, jaką wynieśli oni z Wilna, a zarazem okazaniem wdzięczności Arcybiskupowi za jego pasterską posługę.

⁴¹ AAB, [Czyżewski], op. cit., s. 298-310.

Wydział Teologiczny USB w Białymstoku został oficjalnie zlikwidowany przez władze państwowe w 1948 roku, chociaż ostatni protokół posiedzenia Rady Wydziału Teologicznego USB i Profesorów Seminarium Duchownego w Białymstoku nosi datę 19 grudnia 1951 roku.

Na Wydziale Teologicznym USB w Białymstoku miały miejsce dwa kolokwia habilitacyjne księży: ks. dr Władysława Suszyńskiego (1946) za rozprawę *Idea Boga w filozoficznym rozwoju św. Augustyna* i ks. dr Walentego Urmanowicza (1946), za pracę *Pochodzenie władzy państwowej i jej piastunowie*. Władze państwowe nie uznały jednak tych habilitacji.

Odbyła się obrona jednej rozprawy doktorskiej ks. Mariana Kalinowskiego *Sprawiedliwość, jako zasada katolickiej nauki społecznej* (1947). Rada WT USB w Białymstoku podjęła również decyzję o nadaniu doktoratu *honoris causa* ks. M. Klepaczowi, ale wydanie dyplomu nigdy nie nastąpiło.

Tytuł magistra na WT USB w Białymstoku otrzymało 6 księży: ks. Henryk Brzozowski – na podstawie pracy *Monografia parafii Dobrzyńniewo* (1946); ks. Edward Kisiel – *Czynnik moralny w genezie wiary według Mariana Zdziechowskiego* (1946); ks. Czesław Kałużyński – *Początkowe dzieje obrazu Matki Boskiej Szamotulskiej* (1947); ks. Adam Bakura – *Parafia i kościół w Starej Rozedrance* (1948); ks. Stanisław Więckiewicz – *Monografia parafii Kundzin* (1948) i ks. Mieczysław Stopczyński – *Szudziałowo – kościół i parafia* (1949).

Podjęte próby legalizacji Wydziału Teologicznego USB w Białymstoku nie zostały uwieńczone sukcesem. Władze państwowe nie zatwierdzały stopni naukowych nadawanych przez Wydział i zamierzały połączyć go z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu⁴². Ostatecznie zakazały jego działalności w 1948 roku. Nieoficjalnie profesorowie WT USB prowadzili wykłady w ramach Seminarium Duchownego do 1951 roku⁴³.

Likwidacja Seminarium Duchownego przy ul. Słonimskiej 8

To, co się nie udało władzom państwowym, które w końcu lat czterdziestych i na początku pięćdziesiątych XX wieku zamierzały zlikwidować Seminarium Duchowne w Białymstoku, dokonało się w 1961 roku.

⁴² S. Hołodok, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Białymstoku (1945-1951)*, „Studia Teologiczne”, 10(1992), s. 122-125.

⁴³ AAB, Wydział Teologiczny USB w Białymstoku, *Księga protokołów posiedzeń księży profesorów 1945-1955*.

W budynku przy ul. Słonimskiej 8 zamierzano umieścić Dom Dziecka. Seminarium nie podporządkowało się nakazowi opuszczenia zajmowanego gmachu z końcem czerwca 1961 roku. Odbyła się rozprawa sądowa. Zapadł wyrok o natychmiastowej eksmisji z dotychczasowego gmachu seminarium do domów o kubaturze kilkakrotnie mniejszej, a ponadto wymagających gruntownego remontu. W sierpniu rozpoczęto przeprowadzkę do lokali zastępczych przy ul. Warszawskiej 46 i Orzeszkowej 5. „Troska” Kuratorium o jak najszybszą przeprowadzkę była tak wielka, iż przysłano kilka samochodów ciężarowych wraz z obsługą do pomocy w ładowaniu i przenoszeniu rzeczy. Wywózce towarzyszyli także funkcjonariusze MO, którzy otoczyli gmach seminarium i pilnowali porządku.

Istniejącą od 1931 roku przy ul. Słonimskiej 8 kaplicę też nakazano zamknąć. Dnia 13 sierpnia 1961 roku ks. Maciej Pawlik odprawił w tej kaplicy ostatnią Mszę św., w której udział wzięli wierni z Bojar. Było ich tak wielu, iż kaplica nie mogła ich pomieścić. Żal z powodu jej zamknięcia był ogromny. Nie obeszło się bez wzruszeń i łez. Chociaż jeszcze przez kilka następnych dni księża odprawiali w niej Msze św. wierni nie mieli już do niej wstępu. Zawsze jednak w te dni na schodach przed wejściem znaleźć można było wiązanek kwiatów.

ANEKS

U M O W A

Zawarta w mieście Białymstoku w dniu 29 marca 1945 roku między Jerzym Kockim, prawnym współwłaścicielem i przedstawicielem Stowarzyszenia Zakładów Rzemieślniczo-Wychowawczych, oraz administratorem nieruchomości budynków położonych w tymże mieście Białymstoku przy ul. Słonimskiej nr. 8 jako wynajmującym z jednej strony a Księdzem Janem Krassowskim, prokuratorem Rz.-Katolickiego Seminarium Duchownego, działającym z mocy generalnej plenipotencji z ramienia Kurii Metropolitalnej Wileńskiej na rzecz wymienionego Seminarium Duchownego, jako najemcą z drugiej strony o niżej podanej treści.

§1.

Jerzy Kocki jako współwłaściciel i administrator nieruchomości i budynków przy ul. Słonimskiej nr 8 w Białymstoku wynajmuje Księdzu Janowi Krassowskiemu, pełnomocnikowi Kurii Metropolitalnej Wileńskiej działającego w imieniu i na rzecz repatriowanego z terytorium Litewskiej SRR m. Wilna do Polski Rz.-Katolickiego Seminarium Duchownego, pomieszczenie mieszkalne

w nowym budynku przy ul. Słonimskiej nr 8 w Białymstoku, a Ksiądz Jan Krassowski pomieszczenie to bierze w najem.

§2.

Przedmiotem najmu wspomnianego w §1 niniejszej umowy jest pomieszczenie mieszkalne w nowym budynku, a składające się:

1. z całego parteru
2. ze wszystkich pokoi na I-szym piętrze, z wyjątkiem kuchni na tym piętrze
3. ze wszystkich lokali /pokoi/ na drugim piętrze
4. ze wszystkich pomieszczeń /pokoi/ na trzecim piętrze tegoż budynku.

§3.

Jerzy Kocki, zwany w następnych paragrafach umowy wynajmującym, a Ksiądz Jan Krassowski – najemcą, pierwszy oddaje wszystkie wyszczególnione w §2 niniejszej umowy pomieszczenia mieszkalne wraz publiczną kaplicą, drugi jako najemca tych pomieszczeń bierze je w najem.

§4.

Najem przedmiotu został zawarty na okres czasu lat 15-stu /piętnastu/, rozpoczynający się z dniem podpisania niniejszej umowy i z tymże dniem przejścia najmowanego przez najemcę pomieszczenia mieszkalnego do wyłącznego swego rozporządzenia, a kończący się z dniem 31 grudnia 1960 r.

O ile przed dniem 31.XII.1960 r. w terminie trzymiesięcznym nie nastąpi na piśmie wypowiedzenie przedmiotu najmu, albo wypowiedzenie to zostanie zaniechane /art. 389 KZ/niniejsza umowa najmu pomieszczenia mieszkalnego przedłuży się na czas nieoznaczony /art. 393 KZ/ z tym, że po upływie terminu 31.XII.1960 r. będzie przysługiwało każdej z umawiających się stron prawo wypowiedzenia przedmiotu najmu, wzgl. zawarcia nowej pisemnej umowy najmu, na warunkach i z terminem jej ważności, przewidzianych przepisami w tym czasie obowiązującego prawa.

Dla terminowego wykonania wypowiedzenia miarodajna będzie data otrzymania potwierdzenia listem poleconym.

§5.

Od dnia 1-go stycznia 1961 roku każda z umawiających się stron zobowiązuje się ustalić wysokość czynszu miesięcznego, lub rocznego za przedmiot najmu wg norm przepisem prawa w tym czasie przewidzianych. W danym wypadku nowe warunki umowy muszą być wyrażone na piśmie i dołączone jako część składowa do niniejszej umowy posiadanej przez interesowne strony.

§6.

Niniejsza umowa nabiera swej ważności i mocy obowiązującej z dniem jej podpisania przez umawiające się między sobą strony.

§7.

Wynajmujący obowiązuje się wydać najemcy przedmiot najmu w dniu opuszczenia najmowanego pomieszczenia mieszkalnego przez stacjonowane w nim oddziały Wojsk Zw. Socjal. Sowieckich Republik.

§8.

Z dniem przejęcia przedmiotu najmu, najemca jest władny natychmiast przystąpić do kapitalnego remontu najmowanego pomieszczenia mieszkalnego.

§9.

Z chwilą zamieszkania w najmowanym przez najemcę pomieszczeniu i objęcia z tą chwilą tego pomieszczenia w użytkowanie, faktycznym najemcą przedmiotu najmu staje się Kuria Metropolitalna Wileńska, oraz działający z jej ramienia Zarząd Rz.-Katolickiego Seminarium Duchownego W Białymstoku, w osobach rektora i prokuratora tegoż Seminarium.

Historia
Kościoła

§10.

Wynajmujący i najemca stwierdzają, że najmowane pomieszczenie mieszkalne jest wskutek działań wojennych w stanie ciężkiego uszkodzenia, niezdatnego do użytkowania bez uprzedniego dokonania w nim kapitalnego remontu i przebudowy niektórych lokali stosownie do potrzeb Seminarium Duchownego jako Instytucji Naukowej, wymagającej urządzenia sal wykładowych, kuchni, jadalni, pomieszczenia na ulokowanie biblioteki itp.

§11.

Wynajmujący i najemca wspólnie oglądali przedmiot najmu i jednomyślnie w nim stwierdzili:

- a. brak szyb we wszystkich oknach najmowanego pomieszczenia,
- b. brak ram okiennych w niektórych lokalach tego pomieszczenia,
- c. w większości wypadków brak drzwi do pojedynczych pokoi,
- d. brak zamków, klamek, zawiasów zarówno do drzwi jak i okien,
- e. będące w tym budynku centralne ogrzewanie i urządzenie kanalizacji – wymagają gruntownego remontu i naprawy,
- f. w ubikacji zachodzi potrzeba ustawienia mis i sedesów klozetowych,
- g. najmowane pomieszczenie wymaga naprawy i przeprowadzenia nowej instalacji elektrycznej w poszczególnych lokalach, jak również znajdujące się w nich grzejniki /kaloryfery/ centralnego ogrzewania wymagają w przeważającej części swej zmiany, częściowo przeczyszczania i zmiany rur łącznikowo – przewodowych, a to wskutek uszkodzeń, powstałych z eksplozji miny, założonej w celach niszczycielskich przez okupanta w tym pomieszczeniu.

§12.

Najemca wyraża ze swej strony gotowość i zgodę na całkowite poniesienie kosztów, związanych z kapitalnym remontem i przebudową niektórych lokali najmowanego przez siebie, a oddanego przez wynajmującego pomieszczenia mieszkalnego, oraz zobowiązuje się na własny swój rachunek przeprowadzić remont najmu do stanu zdatnego do użytkowania.

§13.

Wynajmujący, licząc się z poważnym wkładem gotówki przez najemcę w doprowadzeniu najmowanego przez siebie pomieszczenia mieszkalnego

do stanu kompletnie zdatnego do użytkowania – oddaje bezpłatnie najemcy przedmiot najmu na okres czasu od dnia przejścia przedmiotu najmu w użytkowanie do dnia 31 grudnia 1960 r.

Wszelkie adaptacje i remonty najętego pomieszczenia przeprowadza najemca na własny koszt bez regresu do wynajmującego. Te adaptacje i remonty idą na rachunek najemcy i nie przysługuje mu pretensja przeciw wynajmującemu z tytułu inwestycji dokonanych na przedmiocie najmu.

§14.

Przedmiotu najmu nie wolno używać do innego celu, aniżeli to podano w §2 i §10 niniejszej umowy bez pisemnego zezwolenia wynajmującego, ani też przenosić praw z tej umowy wypływających na osoby trzecie w całości lub części w szczególności wykluczony jest podnajem przedmiotu najmu / art. 398 §1 K. Z./.

§15.

Najemca jest obowiązany obchodzić się troskliwie z przedmiotem najmu. Obowiązkiem najemcy jest utrzymywać przedmiot najmu i będące w nim ubikacje w stanie czystym i zgodnym z przepisami sanitarno-policyjnymi.

§16.

Po dokonaniu kapitalnego remontu w najętym pomieszczeniu mieszkalnym wszelkie dalsze zmiany budowlane na ścianach, podłogach, oknach, drzwiach i innych częściach przedmiotu najmu wolno będzie najemcy skutecznie tylko za pisemnym pozwoleniem wynajmującego.

§17.

Po ukończeniu najmu obowiązany będzie najemca oddać przedmiot najmu w stanie zdatnym do użytkowania. Wynajmujący przejmie przedmiot najmu w tym stanie, w jakim będzie się znajdował w chwili ukończenia najmu bez odszkodowania ze strony najemcy.

§18.

W wypadku przejścia własności przedmiotu najmu na osoby trzecie wynajmujący będzie obowiązany przenieść obowiązki z tej umowy wypływające na nowonabywcę. Wynajmujący odpowiada przed najemcą za wszelkie szkody, zrządzone najemcy zaniedbaniem tego obowiązku /art. 399, 400 K. Z./.

§19.

Wszelkie zmiany i uzupełnienia tej umowy będą sporządzone w formie pisemnej /art. 109-111 K. Z./ pod rygorem ich nieważności.

§20.

Wszelkie zawiadomienia wzajemne strony przewidziane bądź niniejszą umową bądź też ustawą, mają być dokonywane pod adresem każdego kontrahenta, podanym w tej umowie, względnie pod adresem zmienionym, a podanym przez kontrahenta na piśmie do wiadomości drugiej stronie.

§21.

Wynajmujący i najemca uzależniają nadanie ważności tej umowie od uzyskania w myśl przepisów dekretu z dnia 7 września 1944 r. PKWN /Dz. Ust. R.P. Nr 4 poz.18 /zezwolenia/orderu/ Komisji Mieszkaniowej na prawo zajęcia najmowanego pomieszczenia mieszkalnego. Najemca obowiązany jest uzyskać order Komisji Mieszkaniowej dołączyć w oryginale do posiadanej przez siebie niniejszej umowy na dowód prawnego zajęcia przez siebie przedmiotu najmu, oraz powiadomić wynajmującego o uzyskanym z Komisji Mieszkaniowej zezwoleniu, dołączając w odpisie order do umowy posiadanej przez drugą stronę.

§22.

Wszelkie pretensje sporne z niniejszą umową związane mogą być dochodzone w drodze specjalnie powołanych przez siebie arbitrów polubownych.

§23.

Umowę niniejszą sporządzono w trzech jednobrzmiących egzemplarzach, podpisanych własnoręcznie przez każdego z kontrahentów, z przeznaczeniem jednego egzemplarza umowy dla Kurii Metropolitalnej w Białymstoku, drugiego egzemplarza dla wynajmującego i trzeciego egzemplarza dla Zarządu Rz.- Katolickiego Seminarium Duchownego.

Białystok dnia 29 marca 1945 r.

Podpis wynajmującego

Podpis najemcy

Słowa kluczowe: Białystok, Seminarium Duchowne, Wydział Teologiczny, Zgromadzenie Sług Maryi Niepokalanej.

Bibliografia:

1. Hołodok S., *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Białymstoku (1945-1951)*, „Studia Teologiczne”, 10(1992).
2. Krahel T., *Jałbrzykowski Romuald 1945-1955*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, Białystok 1981.
3. Mikłaszewicz I., *Polityka wyznaniowa państwa radzieckiego wobec Kościoła katolickiego na Litwie w latach 1944-1965*, Warszawa 1997, mps w BUW.
4. Pankiewicz J., *Dzieje*, [w:] E. Ozorowski (red.), *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980*, Białystok 1981.
5. Paszkiewicz M., *Dziesięciolecie rządów arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego w Białymstoku (1945-1955)*, „Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku”, 6(1980), nr 2.

Źródła archiwalne

1. Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku (dalej: AAB), W. Suszyński, *Informacje o losach Wileńskiego Seminarium Duchownego w czasie wojny od roku 1939 do dnia 5 sierpnia 1946*, mps, s. 3.
2. Lietuvos Centrinis Valstybes Archyvas (dalej: LCVA), Litewskie Centralne Archiwum Historyczne w Wilnie, F R-181, op. 1, dz. 6, s. 25.
3. Lietuvos Ypatingasis Archyvas (dalej: LYA), Litewskie Archiwum Specjalne, f. K-1, b. P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, *Memorandum*, s. 41-76.
4. LYA, f. K-1, b. P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego.
5. LYA, f. K-1, b. P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, Akt oskarżenia z 25 IV 1945 r., s. 68-70.
6. LYA, f. K-1, b. P-14464, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, Protokół z przesłuchania abpa R. Jałbrzykowskiego z 7 II 1945 r.
7. LYA, f. K-1, b. P-14464, k. 76, Sprawa R. Jałbrzykowskiego, Wyciąg z protokołu nr 20 Kolegium Specjalnego przy NKWD ZSRR z 4 IV 1945 r.
8. AAB, [S. Czyżewski], *Ks. Dr Romuald Jałbrzykowski. Arcybiskup Metropolita Wileński. Wspomnienia*, Białystok 1959, mps, s. 284.
9. Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej: APB), sygn. I-137, k. 10, Pismo Kurii Arcybiskupiej w Białymstoku do Prezydium WRN w Białymstoku, z dn. 5 V 1972 r.
10. AAB, Sprawy lokalowe AWSO Orzeszkowa 5 i Słonimska 8, Pismo biskupa W. Suszyńskiego rektora AWSO do Kuratorium Okręgu Szkolnego Białostockiego, z dn. 4 IV 1960 r.
11. AAB, Pismo ks. A. Chodyki, dziekana białostockiego, do ks. prob. z Uhowa, z 10 X 1944 r.
12. AAB, Księga protokołów sesji księży profesorów Seminarium Duchownego z lat 1944-1948, protokół z dn. 30 IV 1945 r.
13. AAB, Księga protokołów sesji księży profesorów Seminarium Duchownego z lat 1944-1948, protokół z dn. 31 IV [błąd w zapisie, chodziło najprawdopodobniej o 1 V] 1945 r.
14. AAB, Zaproszenie na inaugurację roku akademickiego w Seminarium Duchownym w Białymstoku, z 21 V 1945 r.
15. AAB, Księga protokołów sesji księży profesorów Seminarium Duchownego, z lat 1944-1948, protokół z dn. 31 IV [błąd w zapisie, chodziło najprawdopodobniej o 1 V] 1945 r.
16. AAB, Kwit kasowy z 11 V 1945 r.
17. AAB, Pismo ks. A. Chodyki, dziekana białostockiego, do ks. prob. z Uhowa, z 4 V 1945 r.
18. AAB, Sprawy Wydziału Teologicznego USB po przeniesieniu do Białostoku.
19. AAB, Suszyński, *Informacje o losach*, s. 4.
20. AAB, Paszkiewicz, *Dziesięciolecie rządów*, s. 96.
21. AAB, Wydział Teologiczny USB w Białymstoku, *Księga protokołów posiedzeń księży profesorów 1945-1955*.